

مقایسه مسئولیت کیفری و مسئولیت حقوقی

در قضیه سقوط هواپیما اوکراین

(تاریخ دریافت ۱۴۰۱/۰۷/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۱۲/۱۸)

شراره زبردست

چکیده

پرواز شماره ۷۵۲ هواپیمایی اوکراین که در تاریخ (۸ ژانویه ۲۰۲۰)، (۱۸ دی ۱۳۹۸) از مبدا تهران (فرودگاه بین المللی امام خمینی) به مقصد کی یف بود (فرودگاه بین المللی بوریسپیل) که با شلیک پدافند هوایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ساقط شد در این پرواز تمام سرنشینان آن (۱۷۶ نفر مسافر و ۹ خدمه) در نزدیکی شهر شهریار ایران جان باختند. این هواپیما در ساعت ۶:۱۹ صبح در تاریخ ۱۸ دی ۱۳۹۸ اندکی پس از حرکت کردن از فرودگاه امام خمینی مورد هدف دو موشک به فاصله ۲۴ ثانیه در نزدیکی شهر تهران شهریار سقوط نمود؛ در فردای آن روز مقامات آمریکایی از طریق تصاویر ماهواره شناسایی مادون قرمز اعلام نمودند که با حمله دو موشک در سطح هوا و برخورد این دو با بدنه هواپیما باعث ساقط شده است. این ۱۷۶ نفر مسافر از دو کشور اوکراین و ایران متفاوت اعلام شده است بابت ملیتی که افراد دارند. به نقل از جمهوری اسلامی ایران (مسافرها ۱۴۶ نفر ایرانی؛ ۵ نفر کانادایی؛ ۲ نفر اوکراینی؛ ۴ نفر سوئدی؛ ۱۰ نفر افغانستانی؛ صفر نفر از بریتانیا و آلمان و به علاوه ۹ نفر خدمه کشور اوکراین) به نقل از اوکراین (مسافرها ۸۲ نفر ایرانی؛ ۶۳ نفر کانادایی؛ ۲ نفر اوکراینی؛ ۱۰ نفر سوئدی؛ ۴ نفر افغانستانی؛ ۳ نفر بریتانیایی؛ ۳ نفر آلمانی و به علاوه ۹ نفر خدمه کشور اوکراین) این اختلاف نظر ظاهری به نظر بنده به خاطر تابعیت دو گانه یا مضاعفی هست که تبعه دارا هستند، یعنی اینکه در بحث حقوق بین الملل خصوصی ما دارای تابعیت مضاعف هستیم به عنوان مثال فردی ممکن است ایرانی باشد اما حدودا چهل سال است در کشور کانادا اقامت دارد بنابراین طبق تابعیت مضاعفی که دارد و هم چنین چون به مدت چهل سال در کانادا بوده است دارای تابعیت فعال و موثر کانادایی میباشد یعنی کشور کانادا آن افراد را جز شهروند

خود می داند. این اختلاف گزارش به نظر می رسد که این مسافران با اینکه دارای تابعیت دو گانه هستند برای خروج از کشور ایران از گذر نامه های ایرانی خود استفاده نمودند و در مراجع ذی ثبوت ایران بدین گونه ثبت شده است و گرنه از لحاظ تعداد طبق گزارش ها بایک دیگر برابر هستند.

واژگان کلیدی: مسئولیت حقوقی، مسئولیت کیفری، پرواز شماره ۷۵۲، هواپیما اوکراین

بخش اول: مسئولیت حقوقی یا رسیدگی در دیوان بین المللی دادگستری

طبق بیانیه ای که از کشورهای (کانادا - انگلستان - سوئد - اوکراین) بر آمده است و بر اساس آن اعلام نمودند که پرونده ساقط شدن هواپیمایی اوکراین یا پرواز شماره ۷۵۲ در دیوان بین المللی دادگستری مطرح شود. شاید سوالی که ذهن ها را به خود درگیر کند این باشد که آیا می توان علیه ایران در دیوان بین المللی دادگستری این قضیه را مطرح نمود؟ از لحاظ حقوقی برای اینکه این قضیه در دیوان مطرح شود میتوان بدین گونه پاسخ داد که ابتدا باید صلاحیت شکلی دیوان و سپس صلاحیت ماهوی دیوان بررسی گردد در صلاحیت شکلی و بر مبنای موافقت نامه های موجود در سازمان هواپیمایی کشوری یا همان ایکائو - کنواسیون مونترال - کنواسیون شیکاگو در خصوص اختلافات مربوط به هواپیمایی کشور ایران صلاحیت دیوان را پذیرفته است. اینکه چه مرجعی میتواند صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری را احراز کند خود دیوان میباشد و حتی حق تفسیر و صدور رای را نیز خود دیوان دارد پس دیوان دارای صلاحیت است.

بخش دوم: صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری

یا کشورها قبل از بروز اختلاف آن را مرجع صالح به رسیدگی اختلافات دانسته اند یا بعد از بروز اختلاف دولت ها زمانی از طرق مسالمت آمیز اختلافات خود را حل و فصل نکنند دیوان بین المللی دادگسترس وارد عمل میشود؛ طبق ماده ۳۳ منشور سازمان ملل متحد "حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی یکی از مهم ترین اصول مسلم منشور ملل متحد تلقی گردیده؛ و به موجب آن دولت های عضو منشور متعهدند اختلافات بین المللی خود را به

وسایل مسالمت آمیز به طریقی که صلح و امنیت بین المللی به خطر نیافتد، حل نمایند." طبق ماده ۳۵ منشور سازمان ملل متحد "شورای امنیت بعد از ارجاع اختلافات نزد خود باید با ارائه توصیه سمس در حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات نماید اما اگر طرفین دعوا نظر شورا را نپذیرند و امکان حل و فصل دعوی از طریق مسالمت آمیز وجود نداشته باشد شورا به ظرفیت های قانونی فصل هفتم منشور متوسل میشود" در خصوص هواپیمایی اوکراین نیز به نظر می رسد که دیوان در رسیدگی ماهوی کشور ایران را محکوم به پرداخت غرامت به کشورهای (کانادا - انگلستان - سوئد - اوکراین) طبق رای که دیوان صادر می کند میشود؛ چونکه دیوان از نظریات مشورتی یا توافقی خودش عدول نمی کند. دیوان بین المللی داگستری در اصل قاعده سازی نمی کند بلکه بر اساس قواعد و نورم های موجود رای را صادر مینماید یعنی کشف قاعده نمیکند بلکه بر اساس موافقت نامه ها و معاهدات و عرف های بین المللی صرفا در همان چهار چوب رای خود را صادر می نماید. و دیوان همچنین پرونده ای را در خصوص پرواز شماره ۶۵۵ ایران ایر که از مبدا تهران - ایران به مقصد دبی در هنگام (جنگ بین ایران و عراق) در (تاریخ ۳ ژوئیه ۱۹۸۸)؛ (تاریخ ۱۲ تیر ۱۳۶۷) که با شلیک دو موشک ریم - ۶۶ استاندارد از ناو یواس اس وینسنس متعلق به نیروی دریایی ایالات متحده آمریکا در ارتفاع ۱۲ هزار پایی یر فراز خلیج فارس (تنگه هرمز) ساقط شد؛ مسافران این هواپیما (۳۹۰ نفر که ۳۶ مسافر غیر ایرانی و ۶۶ کودک) جان باختند. در این مقاله هدف مکدر ساختن روحیه خواننده نیست بلکه هدف در این بخش این است که دیوان در حدود چندین سال پیش با همچنین کیسی مواجهه بوده و دیوان از نظریات (مشورتی - توافقی) عدول نمیکند. از حیث مقایسه ای در این دو پرواز شبیه به هم هستند: "هر دو مسافران غیر نظامی - هر دو دارای مسافران با ملیت های متفاوت - هر دو با پرتاب موشک منهدم شدند"

بخش سوم: نحوه پرداخت غرامت کشور

و غریب به اتفاق ۹۰٪ از حقوق دانان به این متعقد هستند که در این کیس ها محکوم به پرداخت غرامت میشوند اما پرداخت غرامت از سوی دولت ایران با دولت های (کانادا - انگلستان - اوکراین - سوئد) متفاوت است. طبق مطالعه و تحقیقی که بنده انجام دادم برای غرامت بدین گونه محاسبه کشورهای اروپایی انجام می دهند:

آنها بیان می دارند که یک فرد مثلاً ۴۰ ساله در هواپیما بوده که این فرد ۴۰ ساله دکتر عمومی بوده و عمر مفید انسان حدوداً طبق تحقیقات ۷۰ سال می باشد یعنی حدوداً ۳۰ سال دیگر نیز می توانسته عمر کنه پس منافع ممکن الحصول در این سی سال نیز به خانواده او تعلق می گیرد. در حالی که سیستم ایران برای دیه مرد ۶۰۰ میلیون و برای دیه زن ۴۰۰ میلیون تومان که از این حیث ممکن است ایران برای پرداخت خسارت با مشکلاتی مواجهه شود. در مورد نرخ پرداخت غرامت مسلماً به روز است همانطور که در قرارداد های بین المللی مشاهده می کنیم. در قضیه هواپیما پرواز شماره ۶۵۵ دولت امریکا طبق مذاکراتی که با دولت ایران انجام شد مبلغ ۱۳۱/۸ میلیون دلار به ایران پرداخته شده است.

بخش چهارم: مسئولیت کیفری یا صلاحیت رسیدگی در دیوان کیفری بین المللی دادگستری

مسئولیت کیفری بین المللی در قلمرو حقوق جزا وارد می شود ما در بخش اول راجب مسئولیت حقوقی دولت ها صحبت کردیم اما در این بخش نمی خواهیم مسئولیت را متوجه دولت ها کنیم بلکه می خواهیم مسئولیت را به افراد منصوب کنیم. در حادثه هواپیمایی پرواز ۷۵۲ یا قضیه سقوط هواپیمایی اوکراین خانواده های جانبازان شاید به دنبال محاکمه کردن این افراد باشند مثلاً کسی که موشک ها را به سمت بدنه هواپیما شلیک نموده است. اما سوالی که در اینجا مطرح است آیا میتوان به این قضیه دیوان کیفری بین المللی رسیدگی کند؟ همانطور که می دانید برای رسیدگی به اختلافات حتی در دادگاه های داخلی کشورها ابتدا صلاحیت شکلی بررسی میشود و سپس صلاحیت ماهوی پس در دیوان کیفری نیز ابتدا دیوان باید خود ببیند که دارای صلاحیت است یا خیر و سپس وارد رسیدگی ماهوی میشود اما به نظر می رسد در این کیس دیوان کیفری بین المللی دارای صلاحیت نمیشد چونکه ایران صلاحیت دیوان کیفری را پذیرفته است.

بخش پنجم: صلاحیت کیفری بین المللی دادگستری

همانطور که در صلاحیت حقوقی دیوان بین المللی دادگستری مطرح شد:

۱. یا کشورها قبل از بروز اختلاف به صورت یک جانبه اعلام نموده است که صلاحیت دیوان حقوقی را پذیرفته است.

۲. بعد از بروز اختلاف برای اینکه اختلافات خود را به طرق مسالمت آمیزی حل و فصل نمایند به دیوان ارجاع دهند.

۳. کشورها قبل از بروز اختلاف با یک دیگر معاهده ای امضا نمودند که در مواقع اختلاف میتوانند بدان ارجاع نمایند.

اما در صلاحیت کیفری دیوان چون اشخاص را می خواهند مجازات نمایند فقط یک حالت پذیرفته شده است اینکه دولت مزبور برا اینکه اجازه محاکمه متخلفین خود را بدهد صلاحیت دیوان کیفری را بپذیرد که در این کیس به نظر میاد که کشور ایران صلاحیت کیفری را نپذیرفته است.

بخش ششم: مسئولیت کیفری و مرتکبین جنایت ها

درمورد مسئولیت کیفری افراد و سران و حاکم کشورها تا زمانی که مشغول به تصدی هستند دارای مصونیت هستند اما پس از ترک مقام میتوان آن افراد را به خاطر جرمی که انجام دادند محاکمه نمود به عنوان مثال پس از پایان جنگ جهانی دوم؛ دادگاه هایی برای توکیو و نورمبرگ که برای رسیدگی به جنایت ایجاد شده است؛ و در دو دادگاه برای یوگسلاوی و رواندا تشکیل شد که مرتکبین را مجازات نمایند و فرقی نیز ندارد که مرتکب اون عمل (وزیر - ریس کشور - سفیر) اون جنایتکار به خاطر عمل غیر مشروع که انجام داده و صلح و امنیت بین المللی را به خطر می انداخته است.

چون که این جنایتکاران بر افکار عمومی تاثیر میگذارد، اما ایران اساسنامه دیوان کیفری بین المللی دادگستری را نپذیرفته است. شاید به همین علت بند ۱ ماده ۵۹ "کشورهای غیر عضو که به واسطه ارجاع شورای امنیت تحت صلاحیت دیوان قرار گرفته است و متعهد به همکاری با دیوان در زمینه دستگیری و تحویل متهمین و به طریق اولی چشم و پوشی از مصنویت مقامات خویش میاشد. و در زمینه تعهد کشورهای غیر عضو میتوان چنین تعهدی در زمینه همکاری جهت چشم و پوشی از مصونیت مقامات سایر دولت ها و دستگیری و تحویل آنها به وجود نمی آید مگر آنکه قطع نامه شورای امنیت دولت ها را متعهد به همکاری نماید."

نتیجه گیری

با وجود اینکه این اتفاق ها زیاد خوشایند نیست اما به خاطر اینکه متوجه فرق دو دیوان شویم به بحث و بررسی پرداختیم؛ چالش اصلی که این روزها حقوق بین الملل با آن متوجه است حفظ و صلح و امنیت بین المللی است. اما با وجود این اتفاق ها و ترس بشریت از اینکه اتفاق های بین المللی منجر به جنگ جهانی نشود و طبق مواد ۳۳ منشور سازمان ملل متعهد وظیفه دارند که در خصوص بروز اختلاف؛ اختلافات خود را به طرق مسالمت آمیزی از قبیل " مذاکره - صلح - سازش - میانجگری - مساعی جمیله = دیوان بین المللی دادگستری " در این روش کشور ایران و اوکراین با توجه به سایت های خبری به نظر می رسد که از طریق مذاکرات نتوانند اختلافات خود را حل نمایند. چون کشور ایران صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری را پذیرفته است پس دیوان میتواند از حیث صلاحیت شکلی و بعد نیز از حیث ماهوی رسیدگی نمایند؛ اما از حیث کیفری نمیتوان رسیدگی نمود چونکه کشور ایران صلاحیت را نپذیرفته است همانطور که در دو بخش نیز آمده است اما از حیث حقوقی چونکه دیوان بین المللی دادگستری صلاحیت دارد اگر وارد رسیدگی ماهوی نیز شود غریب به اتفاق ۹۰٪ از حقوق دانان رای به پرداخت غرامت می دهند چونکه دیوان از صلاحیت خود هیچ گاه عدول نمیکند و با توجه به همان ضوابط و قواعد و نرم های بین المللی رای را صادر می نماید چون دیوان کار آن قاعده سازی و کشف قاعده نیست بلکه ان کار کمسیون حقوق بین الملل می باشد.

"به امید جهانی عاری از هرگونه جنگ و ظلم و ستم و سرشار صلح و آرامش برای تمامی نسل های بشر "

منابع و مآخذ

- ملکم.شاو: روش های حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی - مترجم: سیده لطیفه حسینی؛ نرگس حسینی. انتشارات خرسندی. چاپ دوم. (۱۳۹۵)
- منصور جباری: حقوق بین الملل هوایی. انتشارات فروزش تبریز (۱۳۸۱)؛ (صفحه ۱۶۹).
- مدرسی. بهروز: پشت پرده شلیک به ایرباس. یادداشت های یک خبرنگار بایگانی شده در Jul ۲۲۰۱۶, ۱۳۹۵/۰۴/۱۳
- u.s department of defense investigation report , formal invrstigation into the circumstance surrounding the downing of iran air flight on ۳ july ۱۹۸۸.
- [http:// archive.is/ ۲۰۱۱۲۰۷۱۰۲۰۵۹۴۳/homepage.ntlworld.com /jksnc/doce/ir۶۵۵-dod-report.html](http://archive.is/۲۰۱۱۲۰۷۱۰۲۰۵۹۴۳/homepage.ntlworld.com/jksonc/doce/ir۶۵۵-dod-report.html).